

ZARÁNDOKUTAK

„FELIX AUSTRIA”

Írta KERÉNYI GRÁCIA

1977, Kisboldogasszony. Marek és Ági Schwechatban vár, a repülőtéren: előre megkértem őket, ugorjunk ki kocsin Lanzendorfba. Zürichből érkezem, délután utazom haza, vonattal, Bécsből Budapestre.

Kisboldogasszony egy kicsit a születésem napja is: Anyám ekkorra várt, de csak másnap, hajnali három órakor születtem meg. Így alakult ki a kétnapos önünneplés.

Kisboldogasszony ünnepe magyarul, röviden, Kisasszony napja: ez az egyetlen érintkezési pont, ahol a mi nyelvünk is eljátszik a kisasszony-szűz fogalmi egység kétsíkú elnevezésével. Lengyelül sokkal egyszerűbb, a szó is azonos: panna, Panna Maria = Mária Kisasszony, vagyis Szűz Mária. A Szűz csillagképét is ugyanez a szó jelzi náluk.

Talán nem véletlen, hogy ez az ünnep (a keleti egyházban már a VII. században ismerték, Nyugaton a VIII. században bukkant fel, s a tizenegyedikben vált általánossá) épp a Szűz havába esik: ennek az állatövi jegynek a szférájába utalná a tudományos asztrológia is Krisztus anyját.

A Fájdalmas Szűz Mária ünnepét egy héttel később üli a katolikus egyház, és soha nem jutott volna eszembe, hogy összekapcsoljam a kettőt, ha nem megyek el Lanzendorfba. Nem szeptember nyolcadikán, hanem tizenhat nappal előbb, augusztus 23-án.

Ezen a napon gyalog indultam Lanzendorf-Rennersdorf vasútállomásról Oberlanzendorfon át Maria-Lanzendorfba, és csak a helyszínen derült ki, hogy ez a búcsújáráhely a Fájdalmas Szűz Mária csodatevő szobrát emelte oltárára. A Pietát.

Amikor először érkeztem Lanzendorfba, nem tudtam a búcsújáráhelyről, sőt arról sem, hogy létezik egy ilyen nevű község Alsó-Ausztriában. 1944. június 20-án a Gestapo tisztjei a budapesti Keleti Pályaudvarról gyorsvonaton vittek Bécsbe, rabtársaimmal együtt, s onnan a Grüner Heinrichnek vagy Grüne Minának nevezett rabszállító kocsin ki Lanzendorfba.

Arról a harminhárom évvel ezelőtti kiutazásomról már első visszaemlékezésemben is írtam, 1945 decemberében; 1962-ben ezt jegyeztem fel róla:

„... a meseautó átgördült velünk Pestre, s a Keleti Pályaudvar előtt állt meg. Tanakodva néztem körül a váróteremben: levelet kéne írni, de gyorsan, odaadni valakinek, vigye el, dobja be, értesítse Anyámat... Nem jutott rá idő, 'einsteigen' — a bécsi gyorsba. Ez persze csak útközben derült ki; éppen elég-szer utaztam Ausztriába, gyermekkoromban, az Anschluss előtt. Eloszlottunk a kupékban, külön a férfiak, külön a nők; én egy angol misszel kerültem össze, s velünk utazott a két kísérő Gestapo-tiszt. Udvarias, semmitmondó beszélgetés, — minden nagyobb állomáson reménykedve kacsingatok kifelé: kivel küldhetnék üzenetet, és hogyan? Hiába pislantok bele a sorsdöntő papirokbba, melyeket elgondolkozva lapozgat simára vasalt kíséróm. „Meddig szól az ítélet?” — nem árulja el, s csak Auschwitzban tudom meg, fogolytársaimtól: „bis zum Ende des Krieges”. Nyomasztó érzés, egyre nyomasztóbb: kifelé megyünk, kivisznek az országból! A Lajta hídja... de jó érzés volt átgördülni rajta, régi ausztriai nyaralások után: itthon vagyunk! És most: hirtelen teljes bizonytalanság-érezet. Mint a mondabeli óriás, akinek az adta erejét, ha megérintette az anyaföldet. Mi lesz velünk szülőföldünkől távol? Azt csinálhatnak velünk, amit akarnak!

Nem mintha odahaza nem csinálhatták volna ugyanazt ... de mi nem tudtunk róla. Csak azt láttuk, hogy most a teljes bizonytalanságba megyünk, az Ismeretlenbe. De lassankint újabb „biztatómese” született meg jó hírre szomszjas agyunkban: nyilván kihallgatásra visznek Bécsbe. Azután közlik velünk az ítéletet, mely egy meghatározott időre szól, vagy ... vagy ... hazaengednek.”

1977. augusztus 22-én a Bécs felé robogó gyorsvonaton Stefan Zweig *Sakk-novelláit* olvasom. Olvasmányom annyira leköt, a Gestapo lélektani módszereinek ábrázolása, hogy nem tudom megállapítani mi lett a Lajta hídjával, miért nem látom. Csak Bruck an der Leithánál robogunk át a folyón, de ez a híd nem hasonlít a hajdanihoz, és nem is országhatár, illetve azt hiszem, Burgenland tartomány határa, a trianoni békekötés előtti Magyarországé. Visszaúton, szeptember 8-án kétszeresen figyelek, de most se látok más hidat. Másfele megy a vasútvonal, mint a harmincas években, mint negyvennégyben?

Maria-Lanzendorfra Karl Baedeker útikönyvében bukkanok rá, Ausztria autótérképe ezen a ponton csődöt mond: tehát ez lesz az én idei kisasszonynapi-születésnap-i zarándokutam. Ugyanúgy két szálát fog össze, mint az április harmadikai Máriabesnyő-járás.

„Sötét éjjel érkezünk az Ostbahnhofra. Újabb rabszállító kocsis, a „grüner Heinrich”, vagy „grüne Mina”, tökéletes német találmány, hol marad mögötte a silány hazai pótlék! Az autó kívülről mint nevéből sejtethető, zöld, bent fehérre festett keresztfolyosó, melyről jobbra-balra kis cellák nyílnak, ezekben helyezik el a rabokat; a keresztfolyosó közepén fegyveres őr ül, — ezen kívül, persze, kívülről is be van a kocsi zárva. Ilyen belső rabomobil-cellában üldögéltem, míg el nem értem következő rendeltetési helyemre.”

Bécsben azonnal nyolcnapos utazási bérletet veszek, minden vonatra és csaknem minden autóbuszra érvényes, annyiszor szállhatok föl és le, ahányszor jölesik. Első utam a Südbahnhoftól vezet Lanzendorf-Rannersdorf vasútállomásra, ezt már a menetrendből böngésztem ki, csakugyan egészen közel van, alig nyolctíz percnire, és sűrűn járnak a vonatok. A sinéktől jobbfelé indulok el, az első sarkon idősebb embert kérdezek meg, hol a hajdani léger. Rögtön tudja.

Útközben kápolna, Ober-Lanzendorf község két világháborúbéli hősi halottainak (gefallenen Helden) emlékére állították. Külön a meghaltak névsora, külön az elesetteké, külön az eltűnteké. Egy-két meglepő név a második világháború áldozatai közt: Musil Franz — tehát ez alsó-ausztriai családnév? igen, mert van más hasonló is: Kulil Leopold —, azután Németh Josef, Molnar Pepi ... burgenlandiak, vagy a német hadsereg kötelékébe került magyarországi svábok?

Gondozott, inkább kisvárosias, mint falusi jellegű házak, bár földszintesek. Kerti törpék.

Hamar ráakadok az egyetlen figyelemreméltó épületcsoportra. Fehér kőfal, elegáns kastély-féle: a bécsi érsekség Caritas-szervezetének kezelésében álló Rehabilitationsheim (hogy hívják ezt magyarul? nem egészen az, mint az utógondozó), részint súlyos ideg- és elmebeteggek, részint csökkent képességű fiatalok otthona. Rendezett park, gesztenyefák, játék-szélmalom.

Az első ápolónő, akit megkérdezek, nemrég dolgozik itt, de jól útbaigazít: alighanem a Haus Christl lesz, amit keresek. Magamtól is arrafelé tartanék, a terep változásai, az újabban épült házak ellenére eléggé jól tájékozodom. Ez lesz az, ez az egymeletes, oldalablakával szemben gypágy, ott volt az a veterányos, vagy gyümölcsös, ahol napoztunk Hankával, és ő azt a szentantalos műdalt énekelte.

„Ober-Lanzendorf: mondhatni, az emberi méltóságunkat tiszteletben tartó rabélet utolsó állomása, sőt, szinte a régi, szabad nyarak utolsó, percnyi felvillanása az emberi ésszel el nem képzelhető embertelenség ránk borulása előtt. „Normális” szobákban lakunk, kertben sétálunk, dalolunk, mintha az SS-őröket is csupán német nyelvyakorlat végett rendelték volna mellénk. Ha nem látnók, nem hallanók, hogyan verik a távolabbi barakkban elhelyezett férfirabokat esténként — még jól is éreznők magunkat. De ez rettenetes, szinte kibírhatatlan: ott állnak a rabok az udvaron sűrű sorokban, az egyiket kifektetik középre, s jajgatásától kísérvé számlálják a huszonötöt, ötvenet ... nem bírtunk odanézni, Hanka sem, pedig Hanka igazán megszzenvedte a magáét, talán többet is, mint azok a férfiak odalenn — vagy talán éppen azért nem bírta nézni?

Hanka volt az, Hanka Sliwinska, akit olyan borzalmasan összeverve hoztak be akkor, pizsamában, a Melinda-villába, amikor második kihallgatásomra vártam. Orrán-száján dőlt a vér, szája több helyen beszakadt, ülni persze nem tudott... Miért kínozták meg olyan borzalmasan? Azért, hogy bevalljon valamit, amit eleve tudtak: arról a lengyel férfiről, akit szeretett. Vitézül állta a sarat

a szép szőke asszonyka, s most Lanzendorfban, olyan gondtalanul énekelte egy kedves lengyel szerelmes dalt egész nap (a szerelmes lány Szent Antalnak panaszkodik el, hogy nem tudja, mi lesz vele, mert olyan forrók az éjszakák) — mintha nem lenne itt egészen másféle jelentése a naívvul ismétlődő soroknak: „Ach, co to bedzie?” (Ja, mi lesz ebből?) Különben Magyarországra származott lengyel szülők gyermeke volt, magyar állampolgár, s bájos mazur dialektusban beszélt a lengyel; több honfitársnőjének randevút adott a háború utáni Varsóban, — de azóta valahogy nyoma veszett, Auschwitzban láttam utoljára.”

Kifordulok a kapun, átmegyek az út túlsó felére, szép régi, fából faragott Szent Kristóf, új, fehérre meszelt, kistetős kápolna-foglalatban. A plébánia autósai állították, 1975. július 20-án: „Hilf, dass wir immer gut heimkommen” — „Segíts, hogy mindig jól hazaérjünk”.

Innen gyalog legföljebb egy kilométer a Baedeker-említett messziről látható kéttornyos kegytemplom. Előbb a temető falához érek, azután a templomudvar kőfalához. Kapu, balra boltocska, jobbra kicsit beljebb sárgára meszelt kápolna, mögötte műsziklás miniatűr kálvária; az udvar közepén jobbra a templom, szemben újabb kapu, kisiparosok ráragasztott hirdetései, és kolostorudvar, búcsúsoknak szánt fapadokkal-asztalokkal. A templomból kijövet bezörgetek a rendházba, végül előkerül egy ferences atya, át is kísér és mond néhány útbaigazító mondatot, Rottmayer freskóiról, a háborúvégi harcok okozta tűzről, s panaszkodik, hogy egyre csökken a búcsúsok száma, még Fájdalmas Pénteken jönnek a legtöbben, tán kétezren voltak utoljára. Jóval többet tudok meg az árus bácsitól, akihez persze betérek, s végigtanulmányozom a festett emlékpoharak, bögrék, szentképek, kegytárgyak feliratait, sőt az árakat is, — későbbi utam során azután összehasonlításokat teszek, mert az üveg- és porcelán-giccsek nagyjából egyformák mindenütt, csak a helységnév változik rajtuk. A gótbetűs keresztnével díszített bögrék Bécsben valamivel olcsóbbak, de hát ez természetes, a boltos ebből él. Örömmel fedezem fel az egyik szentképen a Mária-Radnáról ismert szöveg mását: „In Maria Lanzendorf hab ich an Dich gedacht und Dir dies Andenken mitgebracht” — és az osztrák—magyar monarchiabeli kultúrák-közösség még pregnansabb jeleként falusi konyháink kedvelt háziáldásának német eredetijét, „Göttlicher Haussegen” címen:

*Wo Glaube, da Liebe
wo Liebe, da Friede*

*wo Friede, da Segen,
wo Segen, da Gott,
wo Gott, keine Not.*

Az árus bácsi most hetvenöt éves, a felesége nyolcvankettő: özvegyasszony volt, falubéli, amikor megismerkedtek, ő búcsúba jött ide, imakönyves, ájtatos legény. De jó darab világot bejárt, mielőtt végleg megtelepedett volna itt: először a gazdasági válság tette világjáróvá, — 1932-ben bebarangolta Olaszországot, Capriban barlanglakó volt, Szicíliában grófi komornyik, — azután a második világháború; akkor ejtette útba Budapestet is, német mundérban, Görögországból a keleti frontra menet, s fél vesével tért haza. Azóta is járt már Magyarországon, az egyik testvére Pesten él, épp tavaly látogatta meg, amikor a sógorát temették.

Ő teszi elém a ferences búcsújáráhelyek történetéről szóló illusztrált könyvet, hellyel kínál, ott az asztal, a szék, olvasgassam, írjam ki, amit akarok. Így tudom meg, hogy a legenda szerint Szent Lukács evangélista itt prédikált a markomannoknak; az első templomot a hunok dúlták fel, s Nagy Károly állíttatta helyre. A történeti források a XII. század végén említik Lanzendorft először: V. Lipót herceg a kereszties hadjáratról hazá jövet itt ajánlotta fel vérfoltos mentéjét, kardját és lándzsáját Szűz Máriának. (Tehát ettől a lándzsától Lanzendorf, nem pedig attól, amivel Krisztus oldalát átdöfték.) A második török megszálláskor ismét elpusztult a templom, a kegyképpel együtt; I. Lipót császár 1696-ban a ferenceseknek adta át a búcsújáráhelyet, s 1698—1707 közt épült a kolostor, 1699—1703 közt a mai templom (1727-ben kissé kibővítették). II. József plébániát csatolt hozzá, de megtiltotta a zarándoklatokat; 1809-ben a francia csapatok fosztották ki a templomot. Utoljára a védekező, visszavonuló hitleri német hadsereg gyűjtötte fel, az oroszok közeledtére; de ez már nincs benne a könyvben, a bácsi, Alfred Rappold mondja el.

Emlékszik a lanzendorfi lágere, hogyne emlékeznek. Szörnyű dolgok történtek ott. Az előző plébános, sajnos meghalt, sokat tudott volna mesélni. Jöttek hozzá néha lengyelek, onnan. Ő temette el a halálra kínzott foglyokat. Jártak itt azóta, például Franciaországból, hozzátartozójukat keresők, de hiába.

Visszafelé menet bemegyek a házba, a „Mädchenheim Maria Frieden” leányotthon „Haus Christi” épületébe. Tizennégy-tizenhat éves lányok, épp ebédhez ülnek, egészségesnek látszanak. A vezetőnőt keresem, gondozott külsejű fiatalasszony, elmondom, miért jöttem. Szívesen felkísér az emeleti szobába, lefényképezem hajdani lakosztályunkat: most az egyik nevelő tanárnő és férje lakik itt. Az erkélyt, azt hiszem azóta építették hozzá. Megmutatják a hálótermeket, dolgozószobákat is, kikérdezem a két kedves fiatal pedagógusnőt a nevelés, foglalkoztatás formáiról. A községi hatóságokon át küldik ide a valami okból kissé fogyatékos, de eléggé fogékony és munkaképes lányokat, az otthon napi 200 schillinget kap egy-egy lány eltartására. Kb. két év alatt kiderül, kit küldhetnek dolgozni, s aki teljesen alkalmatlan, azt visszaküldik a falujába. De ez eléggé ritkán fordul elő.

„Hárman laktunk együtt az emeleti szobában, Hanka meg én és egy lengyel öregasszony, aki tábornoknénak mondta magát ... pani Pomarancz, vagyis Narancsné. Sokat veszekedett velünk, de hát nem könnyű dolog a rabság, ha valaki közelebb áll a hetvenhez, mint a hatvanhoz. A lenti szobák egyikében az angol miss lakott, akitől elszakadtunk később, a másikban két zsidó származású, jó módú pesti asszony. Tiszteleteses koszt, emberséges bánásmód, jó levegő — csak a bizonytalanság bántott bennünket: hova kerülünk, mi lesz velünk? Órák hosszat napfürdőztünk a kertben, az egyik órát rebesgette, gramofont hoz — s hirtelen, ott tartózkodásunk ötödik napján, közénk csap a várva várt, megváltó hír: holnap továbbmegyünk.

Mi együgyű gyermekek! Egymás nyakába borultunk Hankával, összecsókoloztunk: végre megvan a döntés, az ítélet! Akárhová kerülünk, bizonyára dolgozni fogunk, minden jobb, mint ez a tétlen, tépő várakozás.”

Tizennyolc éves voltam akkor; Kertész Imre, a Sorstalanság írója, tizennégy, és ugyanilyen optimista: „Főképp azonban a munkától végre rendezettséget, elfoglaltságot, új benyomásokat, némi tréfát; egészében az itteninél értelmesebb és kedvemre valóbb életmódot remélhetek, úgy, amint ezt meg is ígérték, és ahogyan a fiúkkal is elgondoltuk magunk között, igen természetesen; s kissé emellett az is megfordult a fejemben, hogy ilyenképp még világot is láthatnék valamelyest.”

Ebben a szobában, fordulok a nevelő tanárhoz, aludtam az utolsó éjszakán, itt ébredtem arra a reggelre, amikor bejött az a katona, akkor se tudtam a nevét, aki előző nap udvarolgatni próbált, kísérletei persze megtörték elveim zord védőfalán.

„Hiába nézegetett rám olyan szépen az a barnaszemű katona, — kiméletesen közöltem vele, mikor előző nap megkérte a kezemet: ‚Nem lehet az, mert én magyar vagyok, maga meg német.’ — ‚De ha itt kell maradnod Németországban’, — felelte némi gondolkodás után, — ‚végül mégiscsak német emberhez mégy férjhez’. — Naiv volt? Nem, vigasztalni akart. Csak másnap ébredtünk rá, utolsó reggel.

Azon az éjszakán gyermekkori nagy szerelmemről álmodtam, a zöldszemű Bandiről. Álomban szembejött velem, s mikor találkoztunk, nagyon szomorúan nézett a szemembe. S akkor hirtelen észrevettem, hogy nem a Bandi zöld szeme néz rám, hanem annak a katonának a barna szeme, — s abban a pillanatban fölébredtem: reggel öt óra volt, s belépett a barnaszemű német katona, hogy fölkeltsen bennünket. Először Hankához ment oda, azután hozzám lépett: pizsamában feküdtem a paplan alatt, karomban aranyszínű mackóm, Bandi. ‚Vele alszol?’ — kérdezte mosolyogva. — ‚Es ha férjhez mégy, akkor is mackóval fogsz aludni?’ Majd hirtelen elkomolyodott, s közelebb hajolva folytatta: ‚Es tut uns sehr leid, dass ihr fortgeht. Es wird euch nirgends so gut gehn, wie hier.’* S még lejjebb hajolt, úgy suttogetta: ‚Arme Kinder’** — s gyors léptekkel kisetett.

Június huszadika volt, Auschwitzba utazásunk napja.”

* Nagyon sajnáljuk, hogy elmentek. Sehol sem lesz olyan jó dolgok, mint itt.

** Szegény gyerekek.

Az ober-lanzdorfi vendéglő nyaralás miatt zárva, de a kávézóban ehetek virslit is a tejeskávéhoz, friss péksüteménnyel. A vasút felé menet lefényképezek egy szép pléh-Krisztust, a kereszt tetején kakas. Akár a máriabesnyői kapucinus kereszt.

Steiermarkba, azaz Stájerországba, másnap reggel indulok. Az eltűnt idő nyomában? A gyerekkori nyaralások: helységnév-lista, elmosódó képek és egy-egy erősebb körvonalú emlék, főleg a későbbiek. A térképen megtalálom mindet: Stainach, Mürzsteg, Unzmarkt, Tragöss, Birkfeld, Fischbach, Radegund, Neumarkt, de a legeslegfontosabb mégiscsak Präbichl, 1932, 1933, 1934, 1935; 1227 méter a tenger színe felett, egy szálloda a hágón, Hotel Reichenstein.

„...még elemista voltam — írtam 1962-ben —, amikor először találkoztam szemtől szembe a nácizmussal: 1934 nyarán, Stájerországban, az osztrák polgárháború idején. Dollfuss kancellár meggyilkolása, az egynapos náci uralom, majd a Heimwehrek büntető hadjárata — mindez mélyen beleivódott gyermeki tudatunkba, s Leoben összelőtt házait, meg a náci propagandától elvakított, fogolyként elszállított erzbergi bányászokat ma is magam előtt látom.”

Bécsben első nap meg akarom venni Schuschnigg kancellár emlékiratait, úti olvasmányul, de sehol nem találok, szétkapkodták. Ugyanez a helyzet Grazban, Innsbruckban, Bernben, Zürichben: az 1969-ben kiadott könyv gyakorlatilag megvehetetlen. Végül könyvtárból kölcsönözöm ki, s már idehaza olvasom el, a vonatban Budapest és Szigliget, a Héven Budapest és Pomáz, az autóbuszon Pomáz és Dobogókő közt.

Így hát a vonaton, Bécs és Leoben közt, főleg báméskodom és jegyezgetek. Ez is a Südbahnhoftól indul. Néhány perc múlva, talán még Bécs egyik külvárosában, sirköves reklámja, nagy betűk, egy ház falán: „Ihr Grab — von Schuberl”. A Semmeringhez közeledve, számolni akarnám az alagutakat, de nem érdemes: meg vannak számozva. És nevük is van. Egész- és félalagutak (ez utóbbiak egyik oldala árkádosan nyitott), rövidebbek és hosszabbak. A Tunel jut eszembe, Krakától északra, ha vonattal megyünk Varsó felé, így hívják, a vasútállomásnak is ez a neve: az egyetlen, egész Lengyelországban?

Tehenek, kaszált és kaszálatlan rétek, szénaboglyák, a városok határában autótemetők, szemételepek. A baloldali sínen robogunk, ez alighanem a régi idők maradványa: emlékszem, gyermekkoromban Stájerországban is baloldali közlekedés volt, akárcsak Magyarországon, de Karintiában már jobboldali; sárga táblák figyelmeztették rá a sofőröket. Nézem, vannak-e itt is toronyházak, kockaház-lakótelepek a városzéleken, de még Müzzuschlagban is a 2–3. szint a maximum; Kinderbergben, Kapfenbergben már magasabbak is akadnak, a gyárak közelében, Bruck an der Murban négyemeletesek, de nem lakótelep-sűrűségben.

Leobenben az új pályaudvar peronjáról nem látni az evangélikus templomot, de takarják a parti fűzfák is, mert ott folyik, közben, a Mura, erre nem emlékeztem, vagy talán odébb futottak a sínek? A templom tornyán lótt lyukakat láttunk akkor, 1934-ben, augusztus elején, Präbichlből hazafelé jövet, és azok a nyaralótársaink, akik július huszonhatodikán pánikszerűen hazasiettek, a leobeni állomáson a vonatfülkében hasonfekve voltak kénytelenek kivárni az ablakokon átszűrő lövöldözés végét.

Leoben az 1926-os kiadású útikönyv szerint az észak-stájerországi barnaszénbányászat központja; erdős hegyektől körülvevett völgykatlanban fekszik, a Mura-övezte félszigeten. Akkor 11 900 lakosa volt, egy állami gimnáziuma, bányászati főiskolája, Óvárosa, Újvárosa, műemlékes főtere; a főtéren egy Szentháromság-szobor és két kút, az egyikén bányászfigura. Schuschnigg könyvéből tudom, hogy 1934 februárjában, a Schutzbund-felkelés leverése után, a kilenc halálos ítélet közül egyet Leobenben hajtottak végre. Február 19-én.

A Hieflau felé közlekedő vonat bent áll, az utolsó vágányon: nyitott fapadlós peronú, régimódi kocsik, közvetlenül mögöttük fűves-advirágos hegyoldal. A vonat most, ebben a délutáni órában, csak Vordenbergig visz, ott az állomásról a városkáig egykocsis, motoros kisvasút, s a városka főteréről mehetek tovább autóbusszal Präbichlbe.

Tudom, hogy másmilyen lesz. Már akkor, a harmincas években írta Maminak doktor Stücker, az öreg: annak idején 56 éves meteorológus, szemüveges agglégény nyaralótársunk, akinek a tiroli bőrnadrágja alól mindig kilógott a gatyája csücske, hogy föl vitték az autótutat a Polsterwiesere. Biztosan nagyon

kiépült, Anyám óva int: nyilván luxus-szállodákat találok, megfizethetetlen szobá-
árrakkal.

Szerencsére szó sincs ilyesmiről. A Hotel Reichensteint valóban lebontották, de a Gasthof Alpenrose, Herbert és Hemma Begusch vendégfogadója kisebb, otthonosabb, és a fogadóséknak eszükbe se jut, hogy a kétágyas szobában a má-
sik üres ágyat is megfizettessék velem. Reggelihez ugyanolyan, középen felezett.
hosszúkás zsemlyék, éppoly ropogósak, mint negyvenkét évvel ezelőtt; körülöt-
tem ugyanaz a kedves stájer beszéd, zárt magánhangzók és az egykor megszo-
kott, elfelejtett fordulatok, röpköd a sok allerhand, mir ist Wurst. A „Gösser
Bier” soralátét kartonja most is zöld-fehér, csak épp nem kerek, hanem lekerekít-
tett négyzetalakú, és a hátlapja nem üres, nem firkálhatjuk tele, nem küldhet-
jük el senkinek képeslap helyett: az egyik típus elől-hátul egyformán a „Gösser
spezial export Stifts-Bräu”-t hirdeti, a másik, kis sárga díszítéssel, elől a Gösser
steirisch Pils-t, hátul viszont egy kerek asztalnál magas támlájú karosszékeken
ülő karikatúra-házaspár szomorú ábrázatához versikét mellékel: „Drückt das Leben
Dich darnieder trink ein Gösser freu' Dich wieder!”

Mit kíván, kérdezi a fogadóné, hova nézzen a szobája ablaka, előre, hátra?
Persze, hogy előre, s végül kétfelé néz, körerkéllyel, előre és oldalra. Kilépek:
itt van, a Drei Zinken, mögötte a Reichenstein cipfíje. Megvan. Ahogy annyi-
szor, álmomban, negyvenkét hosszú év alatt. Zöld fű-borította domborúsága,
szikla-kopásai az oldalszegélyeken. Mosolyog, ha rásüt a nap, elborul, ha beborul.

A szél fúj, de nem esik; nyomban sétálni indulok. Az első terepszemle, a
vizontlátás, négy szemközti, meghozza az első, mélységesen megnyugtató tapaszt-
alatot, mely végigkísér, további utam során, egész Ausztrián. Csak annyival lett
bármilyen is nagyobb, nagyobb szabású, modernebb, amennyivel a valóságban, fel-
nőtt szemmel nézve, kicsinyebb minden, mint a gyerek szemmel látott, emlékeink-
ben felnagyítva őrzött. Vagyis, sehol semmi csalódás: meghittség, szinte haza-
érkezés. A gyerekkoromba, egyik önmagamhoz.

Az Erzberg-sétány kiindulópontja is közelebb van, mert másképp hozták
az utat, és eltűnt a régi erdészház, ahol a három vizslakölyök volt. De az Erz-
berg-út mentén édes málnát legegyszerűbben, s bár alig tíz perc után tilos-tábla int,
továbbmegyek, át a kapun, mely közli, hogy az Erzberg bányauzem területé-
re léptem. Hiába, nincs tovább: egyszer csak elélem tárul a bánya, teljes
szépségében, a természeti jelenségnek, ipari létesítménynek egyaránt páratlan,
teraszos művelésű, le a mélybe, föl a magasba nyúló, mintegy dombvonulatok-
ból álló Stájer Erchehy. Idáig jött a művelés előre, nincs kétórás séta, há-
rom útkanyarulat. És az a furcsa, új, állandó zaj a mélyben, az is a bánya-
gépek, az ércszállító vonatok zakatolása.

Másnap, augusztus huszonötödikén, a Begusch-házaspár monogrammos pár-
nán ragyogó napra ébrednek. Még reggeli előtt lemegek a vasútállomáshoz,
további terepszemlére. A farakásnak persze hűlt helye, ami alatt megtalálni
véltük az elveszett Susi macskát; az istálló sincs meg, sem a szénpadlás,
ahová csapóajtón át mehettünk föl, a nagy bújócskázások színtere. Már be-
gyepesedett a hajdani út, melynek állomás felőli oldalán állt az Alpengasthof
Reichenstein kőlabazatú, barna zsendely borította főépülete, vele szemben a
dépendence; közöttük, az úttesten állították fel gúlákba puskáikat a Heimweh-
rek, miután visszafoglalták szállodánkat a náciaktól, július huszonhetedikén. Le
is fényképeztük őket, megvannak a képek.

Heimwehr magyarul honvéd, azért azt hittem akkor, gyerekéssel, hogy
egyszerűen osztrák katonák; csak most ismerem meg, Schuschnigg könyvéből,
a Heimwehr-mozgalom és a többi önkéntes fegyveres alakulat történetét. Ho-
gyan szervezte meg önvédelmét a nép a békeszerződés diktálta leszerelés után:
a munkások önvédelmi osztagai „a forradalmi vívmányok védelmére” alakul-
tak, a polgár- és paraszt-védelmi szervezetek „a forradalmi túlkapások ellen”,
s az előbbiekből keletkezett 1923-ban a Köztársasági Schutzbund, az utóbbiak-
ból az Osztrák Honvédelmi Mozgalom. Mindegyik szervezet legalisan működött
a keresztényszocialista-szociáldemokrata koalíció éveiben. A stájer Heimwehr-
mozgalmat Pfrimer erősen nacionalista irányba terelte, s az 1931. évi puccs-
kísérlet után az egész jobbszárny nyíltan csatlakozott az NSDAP-hoz (Német
Szocialista Munkáspárthoz); az osztrák hazafiak Stahremberg vezetése alá ren-

delték magukat, ez a Heimwehr állt 1934 márciusában a Hazafias Front és Dollfuss mellé, s verte le a náci felkelést július végén.

Most augusztus vége van, de annak a bizonyos lila virágnak a gyertyái hervadatlanul szegélyzik az utakat: itt ismertem meg, a Polsterwiesén, később a Mátarában találkoztam vele újra, Bagolyirtás környékén. A Handelalm felé indulok el a ragyogó napsütésben; a hajdani sétaút ki van betonozva, az egyik oldalán néhány ház épült, stílusos modern hegyi házikók, nyaralók és fogadók, de elszórtan és halkán, hála Istennek. Itt indul, fogadónk és az új üzletház fölött, a Polster csúcsára vivő ülő-lift, de nem akarom kipróbálni, hisz gyakorolni jó.

A Gyermekbarát Társaság donawitzi tagozatának üdülője. Aztán még egy gyermeküdülő, előtte mikrobusz, épp beszállnak, kirándulni mennek a gyerekek. Két kutya. Nem sokkal odébb útelágazás: mégse lefelé megyek, a Handelalm felé, hanem balra föl, a Leobener Hütte útján indulok el. Alig néhány lépésszámra a Bergwacht, vagyis „hegyőr” — nem vadőr, de nem is erdőkerülő — háza, kifüggesztett hirdetésménnyel. Olvasni kezdem, elegáns autó áll meg mögöttem, idős férfi vezet, úgy látszik, ide jött. A hirdetés Steiermark védett növényeit és állatait sorolja fel: 39 növény és 135 állat neve van a listán, ez utóbbiak közül fölírok néhányat legalább a német nevüket is megtanulom: négyféle denevér, hatféle béka, mind a három pele-fajta, a mogyorós, nagy és kerti pele (Haselmaus, Sieben- és Gartenschläfer), rengeteg madár: kétféle fecske, gólya, tengelice, „Amsel, Drossel, Fink un Star”, ahogy a gyermekversben tanultuk annak idején, meg különféle pillangók, Schwarzer Apollo, Alpen-Apollo, sőt, még a szarvasbogár is...

Nem tudtam előre, hogy fölmegek a Leobener Hüttéhez, úgy emlékszem, komoly kirándulás volt, veszélyes útszakasszal. A biztonság okáért a télinek nevezett utat választom, és ő vezet, az út, fölfele kanyarogva, fenyvesek és havasi legelők közt. Fölöttem balra a Polster gyepes kupakja, középtűt a Griesmauer, jobbra a Leobener Mauer csipkés kőtaréja. Seholy senki, gyér kolompszó, az egyik kanyarban egy tinócska vagy úszócske jelzi közeledési szándékát, őket is Ausztriának köszönhetem, Stájerországnak: a teheneket, hogy gyerekkoromban hozzájuk szoktam, sohasem féltem tőlük — vagy még inkább Anyámnak, aki olyan tehetségesen bukkant, részint a Baedeker és a prospektusok, részint a kollégák ajánlása nyomán, újabb és újabb civilizált, de falusias, s a hazaiaknál jóval olcsóbb, tanári fizetésével elérhető magaslati nyaralóhelyekre.

Egy erecskén kell átkelnem, keresztbe dobott deszkán, köveken lépkedve, itt majdnem utolér egy magányos turista, röstelleném, ha látná óvatosságomat, de hát a palló majdnem olyan, mint a mozgólépcső, féltem azt a billenékeny egyensúlyomat. Félóránként engedek magamnak tízperces pihenőt, a másodikon szólít meg, ekkor kerül közelebb hegymászó társam: egy jó kondícióban levő, szép szál öregember. Persze, hogy neki is elmondom, akárcsak Frau Beguschnak: negyvenkét éve jártam itt utoljára, s amikor kiderül, hogy helybeli, eisenerzi, azt is, hogy Präbichlben éltem át harmincnégyben az osztrák polgárháborút. Néhány további mondat után — talán német nyelvtudásom forrásairól szólván? — jelzem, hogy később közelebről is megtapasztaltam, mit jelent a náciizmus, a saját bőrömön. De nem mutogatom az alsókaromat, háborús rendszámomat.

Jobb fölfele lassabban menni, tanácsolja az öreg turista, tudom én, de mit csináljak, ha így szoktam meg. Bottal jobb, nálunk odahaza egyszerűen hasít az ember egy bunkót, a lombos erdők előnye. Ó kicsit elkanyarodik jobbra, akkor ér a Kunyhóhoz, amikor már lefelé indulok; de azt mondja, értem jön majd a Handelalmhoz, és bevisz Eisenerzbe, — mert említettem, hogy oda készülök, — a kocsiján. Ott hagyta a Bergwacht házánál, ahol a hirdetésményt olvastam. Vagyis ő volt az.

A Kunyhóban nem kapok tejet, csak almalevet, viszont csodálatos versikére akadok, ott lóg, gépeltén, bekeretezve, a büfféablak mellett: a Bergwacht felhívása. Kiülök a napra, egy fapadra, és lemásolom. Később idehaza, le is fordítom:

Ne hagyj a réten virágot,
ne gyönyörködjenek mások.
Gyökerestül tépd ki mind,
hogy házadba hazavidd!

Ha elhervad, dobd el tüstént,
szedj helyette arrébb frisset.
Füvet, sövényt tiporj, törj le:
úgyis újránő jövőre.

Teljesíts egy jámbor óhajt:
vidd magaddal rádiódat!
Hol vidám madárdal száll fel,
harsogjon a modern sláger!

Hol a béke gondot úzne,
terjengjen a benzin bűze.
Szórj szét papírt, üveget,
ékesítse a hegyet!

Guríts köveket a mélybe,
a tehénkéék örömére!
Hagyd nyitva a kapukat,
úgy mutass másnak utat!

Ordíts, kiálts, a tüdődet
tárd ki a jó levegőnek!
Ha tanácsunk megszívleled,
vándor jómadár a neved.

(Folytatjuk)

N A P L Ó

POSSONYI LÁSZLÓ HETVENÖT ÉVES

Nemrégiben olvashattuk a Vigiliában Posszonyi László kiadás előtt álló önéletrajzi kötetének első fejezetét, melyben Váradról fest érzékeltes képet, alig egy-két évtizeddel azutánról, hogy a városban dolgozott Ady Endre. Posszonyi számára Várad mást jelentett, mint Adynak, akinek a nagy kalandok városa volt, harci alkalom, ahol kipróbálhatta szabadelvű eszméit. Posszonyi Váradnak a biztonságérzését köszönheti, az otthon melegét s azt a szellemi nyitottságot, mely élete minden szakaszában jellemezte s ma is jellemzi őt.

Két szerelme volt világléteében: a színház és az irodalom. Az egyik estéit töltötte be, a másik nappalait, az egyik megajándékozta nem szűnő varázslatával, a másik életét jelentette. Világléteében lobbánékony ember volt, egy-egy szép színházi est után hát lobogott, egy-egy irodalmi vitában pedig öltre is ment, ha úgy hozta a sors, ha nemes elvekről volt szó. Szülei ugyan közgazdásznak szánták, el is végezte a közgazdasági egyetemet, de az írás már ekkor rabjául ejtette. Rengeteget olvasott, kivált az orosz irodalom klasszikus alkotásai hatottak érdeklődésére és ízlésére. Első elbeszéléseiben és regényeiben nem nehéz tetten érni Tolsztoj és Dosztojevszkij hatását. Az előbbitől tanulta el a cselekmény gondos rajzát és a jellemek pontos, érzékeltes ábrázolását, az utóbbitól a lélektani érdeklődést, a „bűn és bűnhődés” minden emberben újraéledő mechanizmusának rajzát.

Híte társadalmi érdeklődéssel is párosult, hamar ráébredt arra, hogy a harmincas évek klerikalizmusa, a társadalmi porondon megjelenő egyház nem szolgálhatja a maga teljességében a jézusi küldetést. Átérezve, hogy a szűk látókörű sovinizmus ellentétes a magyarság érdekeivel, ezért már korán hirdette a Duna-völgyi népek megbékélésének szükségességét. Nem véletlen, hogy Simándy Pál után éppen ő lett a csehszlovákiai kisebbségi lap, a *Magyar Írás* budapesti szerkesztője. (Ugyanakkor Romániából Tamási Áron, Jugoszláviából Szenteleky Kornél segítette hasonló minőségben a folyóirat munkáját.) A Magyar Írás egyik legfontosabb célkitűzése éppen az volt, hogy megteremtse a szomszédos országok magyar íróinak közös táborát, összefogását.